

GENDER YONDASHUVI ASOSIDA KATTA YOSHDAGI MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA CHET TILINI O'RGATISH MEXANIZMLARI

Sharifzoda Marjona Sardorbek qizi

Urganch Davlat Pedagogika Instituti
Xorijiy til va adabiyot (Ingliz tili) ta'lim
yo'nalishi 1-kurs talabasi

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 16-June 2023 yil

Ma'qullandi: 18-June 2023 yil

Nashr qilindi: 22-June 2023 yil

KEY WORDS

o'qitish usullari; gender xususiyatlari; gender yondashuvi; chet tilini o'qitish.

ABSTRACT

Mazkur maqolada gender yondashuvining chet tillarini o'qitish jarayonini uslubiy tashkil etish xususiyatlariga ta'siri ko'rib chiqiladi. Shuningdek, katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarga chet tilini o'rgatish mexanizmlari yoritib beriladi.

Zamonaviy ta'limda shaxsning individual xususiyatlariga e'tibor qaratadigan xalqaro standartlarga e'tibor qaratildi. Chet tilini o'qitishda bunday tabaqalashtirilgan yondashuv eng samarali va asosli hisoblanadi. Ta'limdagi differentsiatsiya ijtimoiy-madaniy, yosh, hissiy xususiyatlarni, o'quvchilarning o'zini o'zi qadrlashini, shuningdek ularning guruhdagi mavqeyini hisobga oladi, bu esa o'quv jarayonini eng samarali tashkil etishga imkon beradi. Jinsiy omil olingan ma'lumotlarning fikrlash, idrok etish, talqin qilish va amaliy foydalanish xususiyatlariga ko'p tomonlama ta'sir ko'rsatadi. Shubhasiz, ma'lum bir strategiya va o'quv vositalarini tanlashda tinglovchilarning jinsi xususiyatlarini ham hisobga olish kerak.

Gender farqlarining "chet tili" fanidagi o'quv materiallarini o'zlashtirish muvaffaqiyatiga ta'siri ko'plab tadqiqotchilar tomonidan ko'rib chiqilgan. Shunga qaramay, mavzu juda dolzarbdir, chunki keng qamrovli tadqiqotlar ta'limning dastlabki bosqichlarida o'tkazilgan va asosan maktabgacha ta'lim tashkiloti katta yoshdagi tarbiyalanuvchilarining ta'limiga ta'sir ko'rsatgan. Bundan tashqari, zamonaviy jamiyatda gender tushunchasini o'zgartirish tendentsiyasi kuzatilmoqda. Erkaklar va ayollarning ijtimoiy rollari o'zgarib bormoqda. Erkaklarni feminizatsiya qilish va ayollarni erkaklashtirish zamonaviy jamiyatning ajralmas xususiyatlariga aylanmoqda.

Tilshunoslikda jinsni o'rganishda ikkita yondashuv mavjud.

Ba'zi tadqiqotchilar miyaning funktsional assimetriyasi nazariyasi orqali til qobiliyatlarini shakllantirishga gender xususiyatlarining ta'sirini o'rganadilar. Boshqalar erkaklar va ayollarning nutq va kommunikativ xatti-harakatlarini ularning so'z boyligini tanlash afzalliklariga qarab o'rganadilar.

Miyaning funktsional assimetriyasi nazariyasi o'ng va chap yarim sharhlarning o'zaro ta'sirining xususiyatlari til qobiliyatining shakllanishiga ta'sir qiladi degan ma'lumotlarga ega. Funktsional assimetriya turlari va interhemisferik o'zaro ta'sir xususiyatlarini tahlil qilish ko'plab neyropsixologlar tomonidan o'rganilgan. Til qobiliyatining tipologik tasnifi tilni

o'zlashtirishning oqilona va intuitiv usullarini tanlashni o'z ichiga oladi. Birinchi usul chap yarim sharning fikrlash turiga, ikkinchisi o'ng yarim sharning turiga xos ekanligi aniqlandi. Birinchi yondashuv tadqiqotchilari tilni o'zlashtirishning u yoki bu usuli egalari yuqori natijalarga erishishlari mumkinligiga ishonishadi, ammo turli xil vositalar va strategiyalar yordamida.

Miyaning funktsional assimetriyasi nazariyasi jins bilan qanday bog'liq? Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, qizlarning chap tomoni tezroq pishadi miyaning yarim shari, shuning uchun ular yanada oqilona tarzda o'ylashadi. Qizlarning o'ng va chap yarim sharlari korteksining markazlari funktsional interhemisferik aloqalarga kirishga qodir, shuning uchun ular uchun bir faoliyatdan ikkinchisiga o'tish osonroq. *Petrova V. A.* tomonidan olib borilgan tadqiqotlar natijasida imlo ishlarini bajarishda qizlarning statistik jihatdan muhim ustunligi aniqlandi (imlo xatolarini tuzatish, lug'at diktantlari, uy mini-kompozitsiyalari)¹.

Qizlar grammatik vazifalarni o'g'il bolalarga qaraganda yaxshiroq bajaradilar, bu shubhasiz grammatikani o'rganish chap yarim sharning fikrlash turiga xos bo'lgan ratsional-mantiqiy usullarga asoslanganligi bilan bog'liq.

O'g'il bolalar tomonidan amalga oshiriladigan nutq faoliyatining asosiy turlarida kommunikativ ko'nikmalarni o'zlashtirish o'ziga xos farqlarga ega. O'g'il bolalar yangi nutq namunalarini tezda o'zlashtirishga moyil, ammo ular tezda unutiladi. O'g'il bolalarda e'tibor qizlarga qaraganda ancha beqaror. Ular vizual-fazoviy qobiliyatlarni yanada rivojlantirdilar. Mehnat unumdorligi davri keyinroq keladi.

Shunday qilib, ko'pgina tadqiqotlar natijalari qizlarning o'qish va yozish ko'nikmalarini o'zlashtirish darajasidagi muhim afzalliklari haqida gapirishga imkon beradi. Bolalar tinglash vazifalarini bajarishda o'rtacha bir xil natijalarni ko'rsatadilar. Monologik va dialogik nutq ko'nikmalarini o'zlashtirishda statistik jihatdan ahamiyatli farq yo'q, garchi nutqni o'rgatishda ma'lum bir gender o'ziga xosligi qayd etilgan bo'lsa ham².

Nutq faoliyatining asosiy turlarida kommunikativ ko'nikmalarni o'zlashtirish turli jinslar turli yo'llar bilan sodir bo'ladi. Interhemisferik o'zaro ta'sirning xususiyatlari genetik jihatdan dasturlashtirilgan, ammo ularni turli xil ijtimoiy omillar ta'sirida qayta qurish ehtimolini inkor etib bo'lmaydi.

Miyaning funktsional assimetriyasi nazariyasiga ko'ra, gender komponentini hisobga olgan holda chet tillarini o'qitishda u yoki bu usul yoki strategiyani qanday aniqlash mumkinligini ko'rib chiqing.

Ba'zi tadqiqotchilar, qizlar uchun asosan an'anaviy o'qitish usullariga e'tibor qaratish zarur deb hisoblashadi: tushuntirish-illyustrativ, reproduktiv. Chap yarim sharli qizlarning og'zaki qobiliyatlari ko'proq rivojlanganligi sababli, ular matnni batafsil tahlil qilishni afzal ko'rishadi, ular uchun oldindan taklif qilingan javoblar va yodlashga yo'naltirilgan vazifalarni bajarish osonroq bo'ladi.

O'g'il bolalar uchun o'qitish usullarini tanlashda muammoli va tadqiqot usullariga ustunlik berish kerak. O'g'il bolalar ijodiy va qidiruv faoliyatini yaxshi ko'radilar. O'qituvchi nazariyani amaliyot orqali taqdim etishga e'tibor qaratishi kerak. Tilshunoslikda gender

¹ Петрова В. А. Гендерные особенности обучения иностранному языку детей младшего школьного возраста: на материале английского языка./Научная библиотека диссертаций и авторефератов [Электронный ресурс] URL: <http://www.dissercat.com>

² Гендерные различия в обучении иностранного языка детей школьного возраста. [Электронный ресурс] URL: <http://pedsovet.org.core/file/get/id/60299>

tadqiqotlarining ikkinchi yondashuvi erkaklar va ayollarning nutq va kommunikativ xatti-harakatlarini o'rganishga asoslangan.

Ba'zi mualliflar, masalan Zemskaya E. A. va Kitaygorodskaya M. A., qiyaliklar erkak va ayol nutqidagi assotsiativ maydonlar dunyo rasmining turli qismlariga ega deb hisoblang: sport, ov, professional, harbiy soha (erkaklar uchun) va tabiat, hayvonlar, atrofdagi, kundalik dunyo (ayollar uchun)³. Lug'at bilan ishlashda buni hisobga olish kerak.

O'smirlarning jinsiy farqlanishi shaxsning shakllanishiga, uning atrofdagi dunyoni idrok etishiga va qiziqishlariga ta'sir qiladi, bu gender ijtimoiy ko'nikmalarining rivojlanishi bilan bog'liq. Manfaatlarning bo'linishini hisobga olgan holda qurilgan darslar talabalarning hissiy munosabatiga ta'sir qiladi va natijada o'rganish motivatsiyasining kuchayishiga olib keladi.

Shuningdek, biz erkaklar va ayollarni tinglashning o'ziga xos xususiyatlariga e'tibor bera olmaymiz. Qizlar xayoliy fikrlashning ustunligi bilan ko'proq hissiy va ta'sirchan. Idrok jarayonida ular nutqning hissiy mazmuniga ko'proq e'tibor berishadi. Yigitlar o'z manfaatlarini analitik fikrlash tendentsiyasiga muvofiq, nutqning batafsil mazmuniga ko'proq e'tibor berishadi. O'smirlik davridan boshlab gender farqlari allaqachon aniq namoyon bo'ldi. Biroq, erkaklarning 80% dan 85% gacha asosan erkaklar fikri bor, 15-20% esa ma'lum darajada feminizatsiyalangan ongga ega. Va ayollarning taxminan 10 foizida erkaklar xulq-atvori uchun dasturlashtirilgan miya mavjud. Shunday qilib, gender dominantni har doim ham jinsga mos kelmaydi, bundan tashqari, zamonaviy jamiyatda erkaklarni feminizatsiya qilish va ayollarni erkaklashtirish tendentsiyasi mavjud⁴.

Buni olimlar aniqlaganidek, har bir insonning ikki xil jinsi borligi bilan izohlash mumkin: biologik jins (jinsiy aloqa) va ijtimoiy-madaniy (gender). Bu bizning hayotimizdagi erkaklar va ayollarning afzalliklari, imkoniyatlari va ijtimoiy rollariga nisbatan stereotiplarning ta'sirini anglash va muhokama qilish imkonini berdi. Shunday qilib, atrofdagi dunyoni idrok etish va shaxsning qiziqish doirasi nafaqat uning biologik jinsi, balki ijtimoiy-madaniy jinsi bilan ham belgilanadi.

Shunday qilib, biz gender yondashuvini amalga oshirish o'quvchilarning ta'lim jarayonida ayol va erkak qobiliyatlarini maksimal darajada anglash va ochib berish uchun sharoit yaratishdir, degan xulosaga kelishimiz mumkin. Ammo nima uchun chet tilini o'qitishning zamonaviy usullari turli jins va yoshdagi o'quvchilar materialni boshqacha qabul qilishlariga etarlicha e'tibor bermaydilar? Gender jihatidan foydalangan holda o'quv jarayonini loyihalashni amalga oshirish muayyan qiyinchiliklarga duch keladi. Birinchidan, alohida o'qitish, uning ijobiy va salbiy tomonlari haqida savol tug'iladi. MDH davlatlarining hududining boshqa mamlakatlarida, shuningdek G'arbiy Yevropa va AQShning bir qator mamlakatlarida o'g'il va qizlarni alohida o'qitadigan maktablar ko'paymoqda. Ammo bunday yangilikning samaradorligi to'g'risida tortishuvlar to'xtamaydi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti o'qituvchilarining ta'kidlashicha, alohida o'qitiladigan katta yoshdagi guruhlarda intizom yaxshilandi, o'g'il bolalar va qizlar darsda javob berishdan uyalishni to'xtatdilar, bu o'quvchilarning o'zini o'zi qadrlashiga olib keldi va natijada akademik ko'rsatkichlar oshdi. Ammo ko'plab o'qituvchi-psixologlarning ta'kidlashicha,

³ Земская Е.А., Китайгородская М.А., Розанова Н.И. Особенности мужской и женской речи // Русский язык в его функционировании/ Под ред. Е.А. Земской и Д.Н. Шемелева. – М., 1993.

⁴ Гендерные различия в обучении иностранного языка детей школьного возраста. [Электронный ресурс] URL: <http://pedsovet.org.core/file/get/id/60299>

alohida o'rganish ong sohasidagi to'laqonli insoniy fazilatlarining rivojlanishiga salbiy ta'sir qiladi va bola shaxsiyatining ijtimoiylashuviga ta'sir qiladi.

Ikkinchidan, ushbu yo'nalishda o'quv dasturlari ishlab chiqilmagan va gender tarkibiy qismini hisobga olgan holda topshiriqlarning mazmuni o'qituvchilarni sezilarli darajada tayyorlash va hissiy jalb qilishni talab qiladi. Aralash guruhlarda gender yondashuvini amalga oshirish qiyin.

Bir vaqtning o'zida heteroseksual bolalarga o'qitishning turli usullarini hisobga olish kerak. Uslubiy jihatdan buni interaktiv o'qitish usullaridan foydalanish va muammoli ta'lim tamoyillarini amalga oshirish orqali amalga oshirish mumkin. Bu o'quvchilarga nafaqat samaraliroq o'rganish, balki atrofdagi dunyoga osonroq moslashish imkonini beradi.

References:

1. Гендерные различия в обучении иностранного языка детей школьного возраста. [Электронный ресурс] URL: <http://pedsovet.org.core/file/get/id/60299>
2. Земская Е.А., Китайгородская М.А., Розанова Н.И. Особенности мужской и женской речи // Русский язык в его функционировании/ Под ред. Е.А. Земской и Д.Н. Шемелева. – М., 1993.
3. Петрова В. А. Гендерные особенности обучения иностранному языку детей младшего школьного возраста: на материале английского языка./Научная библиотека диссертаций и авторефератов [Электронный ресурс] URL: <http://www.dissercat.com>
4. Ugli, S. S. U. T. (2020). THE USE OF AN INTEGRATIVE APPROACH IN THE FORMATION OF BASIC COMPETENCIES IN STUDENTS AS A SOCIO-DIDACTIC NECESSITY. JCR, 7(12), 3115-3120.
5. SHARIFZODA, S. (2023). Strategies for preparing future teachers for pedagogical activity on the basis of a gender approach. International bulletin of engineering and technology, 3(4), 173-176.
6. Sharifzoda, S. O., Xudoyberganov, D. Y. O. G. L., & Safayeva, D. H. Q. (2022). UMUMIY O'RTA TA'LIM O'QUVCHILARIDA TAYANCH KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHDA INTEGRATIV YONDASHUVDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(6), 199-205.
7. Sardorbek, O., Sharifzoda, L., & Karimov, H. Q. (2022). GENDER YONDASHUV ASOSIDA O'QUVCHI-QIZLARDA IJTIMOIMADANIY KOMPITENTLIKNI RIVOJLANTIRISH OMILLARI. Academic research in educational sciences, 3(7), 371-375.
8. Sharifzoda, S. U. (2021). Pedagogical aspects of the process of formation of basic competencies using integrated learning materials. ISJ Theoretical & Applied Science, 06 (98), 760-763.
9. SARDORBEB SHARIFZODA FACTORS FOR PREPARING STUDENTS FOR PEDAGOGICAL ACTIVITIES AIMED AT SOCIALIZATION ON THE BASIS OF A GENDER APPROACH International Conference on Management, Economics & Social Science 2023/5/1;
10. SARDORBEB SHARIFZODA PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE ORGANIZATION OF GENDER BASED TRAINING Innovative research in modern education, 2023/5/1;
11. Sharifzoda, M. (2022). USING THE DIDACTIC VIEWS OF ABU ALI IBN SINO IN THE FORMATION OF BASIC COMPETENCES IN STUDENTS. Solution of social problems in management and economy, 1(7), 130-136.

12. Sardorbek, O., Sharifzoda, L., Xudoyberganov, D. Y. O. G. L., & Safayeva, D. H. Q. (2022). UMUMIY O'RTA TA'LIM O'QUVCHILARIDA TAYANCH KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISHDA INTEGRATIV YONDASHUVDAN FOYDALANISHNING PEDAGOGIK SHARTSHAROITLARI. *Academic research in educational sciences*, 3(7), 134-139.
13. Угли, Ш. С. У. Т. (2020). Интегративный подход в формировании базовых компетенций учащихся в образовательном процессе. *International scientific review*, (LXXIII), 77-79.
14. UZBEKISTAN, U. (2019). POSSIBILITIES OF USING AN INTEGRATIVE APPROACH IN THE FORMATION OF KEY COMPETENCES OF PUPILS. *European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol*, 7(10).
15. Sardorbek O'razboy tabib o'g'li Sharifzoda GENDER YONDASHUV ASOSIDA O'QUVCHI-QIZLARDA IJTIMOYIY-MADANIY KOMPITENTLIKNI RIVOJLANTIRISH OMILLARI.

